

Secundaire verwerving van fonologische elementen van een dialect

Abstract

This article explores the various factors which play a role in the process of phonological dialect acquisition by adolescents who did not acquire the local dialect as their first language. I will try to find out whether some phonological dialect features are acquired better than others and if this is the case, which linguistic and non-linguistic factors are responsible for this. The factors which will be investigated are: the intersystemic correspondence between equivalent elements in the first and second language, the phonological level at which the rule operates, the geographical distribution of the feature, the phonetic distance between elements of both languages and the quality (in terms of authenticity) of the dialect offered by the peer group.

1. Inleiding¹

Sedert enkele decennia is er zich in Vlaanderen –net als elders – een taalveranderingsproces aan het voltrekken dat zowel structurele als functionele implicaties heeft. Hoppenbrouwers (1990: 11) formuleert het als volgt:

“Bij de achteruitgang van het dialect als gevolg van de standaardisering wordt gewoonlijk onderscheid gemaakt tussen *structureel verlies* en *functieverlies*. De structurele verschijnselen van het regiolect hebben betrekking op de verschuivingen in de grammaticale component en veranderingen in het lexicon. Het functieverlies heeft betrekking op de domeinen waarin het dialect gebruikt wordt en is nauw verbonden met de houding tegenover de regionale taal.”

Wij zijn getuige van een structurele verandering in de Vlaamse dialecten, namelijk de nivellering van die dialecten onder druk van en in de richting van de standaardtaal (AN). Een dialect nivelleert doordat men de kenmerkende grammaticale, fonologische en lexicale aspecten van dat dialect steeds meer inruilt voor (sub-)standaardtalige structurelementen. Dit structureel dialect-

¹ Ik dank Steven Gillis, Frans Hinskens, Johan Taeldeman en Albert Oosterhof voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel. Tevens bedank ik mijn promotoren voor hun waardevolle adviezen.

verlies is tot op zekere hoogte aanwezig in de taal van bijna alle Vlaamse jongeren, maar het vertoont uiteraard aanzienlijke gradaties naargelang van een aantal niet-linguïstische factoren, zoals de intensiteit van het contact met het lokale dialect en de persoonlijke motivatie om dat dialect nog te leren.

De functionele verandering in de dialecten wordt onder andere zichtbaar in het feit dat een groeiend aantal Vlaamse jongeren niet langer in het lokale dialect wordt opgevoed. Dit verschijnsel hangt samen met een negatieve attitude tegenover dialect als thuistaal. Hoppenbrouwers (1990: 79) schrijft dit functieverlies hoofdzakelijk toe aan een aantal maatschappelijke evoluties:

“Als gevolg van de emancipatie en de veranderde communicatieve behoeften, richt ook de plattelandsbevolking zich in toenemende mate op de nationale eenheidstaal. Deze ontwikkeling gaat gepaard met een afnemende behoefte bij de ouders om het plaatselijk dialect aan de jongste generatie door te geven, zodat de jeugd steeds minder dialectisch gekleurde taalvormen van de ouderen overneemt.”

Binnen de klassieke dialectologie heeft men reeds grondig onderzoek verricht naar zowel de structurele als naar de functionele aspecten van dialectverlies. Dat is tot nog toe echter bijna uitsluitend gebeurd aan de hand van het taalgebruik van personen die nog primair in het dialect zijn opgevoed. Het betreft dan zowel dialect in zijn meest authentieke vorm, zoals het gesproken wordt door de zogenaamde NORMs², als in zijn variabiliteit, zoals het genivelleerde dialect van jongeren.

Aangezien jongeren steeds minder in dialect worden opgevoed, kondigt er zich in de dialectologie een behoefte aan om het taalgebruik te bestuderen van jongeren die het lokale dialect niet als eerste taal (T1) verworven hebben, maar die zich secundair wel een aantal elementen van dat dialect (T2) hebben eigengemaakt. Tot nog toe hebben zich nog maar een zeer beperkt aantal studies geconcentreerd op die secundaire verwerving van dialect, waaronder Chambers (1992)³ en voor het Nederlandstalige gebied Vousten (1995)⁴.

In dit artikel ga ik in op de secundaire verwerving van fonologische dialectelementen door jongeren die niet primair in het lokale dialect zijn

² NORMs: Nonmobile Older Rural Males (zie Chambers & Trudgill 1980)

³ Chambers (1992) deed onderzoek bij zes Canadese jongeren uit twee families die naar het zuiden van Engeland verhuisd waren in resp. 1983 en 1984. In zijn artikel beschrijft hij acht algemene principes volgens welke immigranten zich dialectologisch aanpassen aan hun nieuwe omgeving. Aan de hand van die principes formuleert hij een aantal hypothesen over de mogelijke factoren die dialectverwerving determineren.

⁴ Vousten (1995) onderzocht de verwerving van een Noord-Limburgs dialect als tweede taal. Hij voerde dit onderzoek uit bij informanten die de standaardtaal als (enige) thuistaal hadden, maar die aangaven dat zij met leeftijdgenoten gewoonlijk dialect spraken.

opgevoed. De bevindingen zijn gebaseerd op een vooronderzoek⁵ dat werd uitgevoerd in Maldegem (een grote gemeente in het noordwesten van Oost-Vlaanderen). Ik wil daarbij nagaan welke fonologische elementen van het Maldegemse dialect wel en welke niet door die jongeren verworven worden en welke factoren daar een rol bij spelen.

De keuze van de onderzoekslocatie (Maldegem) gebeurde op grond van twee redenen. Een eerste, subjectieve, reden is het feit dat ik zelf native speaker van het Maldegemse dialect ben. Aangezien dit dialect voor mij de eerste taal (T1) is, kan ik een exacte beoordeling garanderen van de mate waarin mijn informanten het dialect verworven hebben.

Verder is er ook een linguïstisch gegronde reden om het hierboven beschreven onderzoek in Maldegem uit te voeren. Voor fonologisch onderzoek biedt het Maldegems interessante mogelijkheden, aangezien het een overgangsdialect is tussen aanpalende Oost- en West-Vlaamse dialecten, dat een aantal geheel eigen primaire fonologische kenmerken ontwikkeld heeft (zie Versieck 1989). Door de aanwezigheid van heel typerende, lokale kenmerken ('primaire kenmerken') in de fonologie van het Maldegems kan er gericht onderzoek gebeuren naar de verwerving van die fonologie. Er is immers pas sprake van 'perfecte' dialectverwerving als in het taalgebruik van jongeren die het Maldegems leren niet alleen de wijder verspreide, secundaire kenmerken voorkomen, maar ook de tot het Maldegems beperkte, primaire kenmerken. Bovendien wijst het voorkomen van secundaire kenmerken niet noodzakelijk op het gebruik van dialect, aangezien juist die secundaire kenmerken vaak doordringen in de substandaardtaal of tussentaal (zie Hinskens 1998: 182).

Deze bijdrage is als volgt opgebouwd. In sectie 1 ga ik in op een aantal linguïstische en niet-linguïstische factoren die mogelijk een rol spelen bij secundaire dialectverwerving. In sectie 2 wordt de methode van opvraging beschreven (2.1), ga ik in op de locatie van onderzoek (2.2) en beschrijf ik hoe de gegevens verwerkt zijn (2.3). In sectie 3 bespreek ik een aantal voorlopige resultaten die ook getoetst worden aan de hypothesen onder (1). In sectie 4 zal ik op basis van de resultaten nog een aantal conclusies trekken en zet ik uiteen hoe het hier besproken vooronderzoek verder zal worden uitgebreid en aangepast.

⁵ Verder onderzoek zal plaatsvinden in het kader van een project dat wordt gefinancierd door FWO (G.0320.03). Dat onderzoek zal uitgebreider ingaan op de in dit artikel besproken factoren. Het vooronderzoek is in die zin interessant dat het al een aantal problemen aan het licht brengt waarvoor in het uiteindelijke onderzoek een oplossing zal moeten worden gezocht.

2. Hypothesen

In de inleiding wees ik er op dat er zich in het taalgebruik van veel Vlaamse jongeren een structurele verandering aan het voltrekken is. Dat structuurverlies doet zich weliswaar ook voor bij jongeren die het dialect nog als thuistaal hebben verworven, maar jongeren die niet meer in het dialect zijn opgevoed en die weinig of niet met het lokale dialect geconfronteerd zijn tijdens hun eerste levensjaren, hebben over het algemeen een veel geringere structuurkennis van het dialect dan native speakers.

De mate van structuurverlies van het dialect bij jongeren is enerzijds afhankelijk van een aantal attitudinale en motivationele factoren. Anderzijds zullen er waarschijnlijk ook een aantal andere niet-linguïstische en linguïstische factoren determinerend zijn voor de mate waarin sommige aspecten van het dialect alsnog verworven worden door de ‘imperfect learners’. Die factoren zullen eveneens gedeeltelijk bepalen welke fonologische elementen er het best verworven worden. In de volgende paragrafen bespreek ik om welke factoren het gaat.

2.1. *Intersystemische correspondentie tussen T1 en T2*

Taeldeman (1993: 107) ontwikkelde een tweedimensionaal fonologisch kennismodel voor de fonologische kennis van tweetaligen. Het betreft personen die het dialect als T1 verworven hebben, maar die ook een ‘hogere variëteit’ (AN of een substandaardtalige variëteit) als T2 beheersen.

De horizontale dimensie van dit model bestaat uit correspondentieregels tussen equivalente onderdelen van T1 en T2. De achterliggende gedachte bij het model is dat er tussen het sterk(er) uitgebouwde T1-systeem en het zwak(ker) uitgebouwde T2-systeem een horizontale component van intersystemische metakennis ontstaat.

In het geval van het Maldegemse onderzoek kan dit model perfect toegepast worden op het fonologische kennissysteem van ‘imperfect learners’ van het dialect. In dat geval is T1 de standaardtaal (of een regionale subvariëteit daarvan) en T2 het lokale dialect. Uitgaande van dit model formuleer ik de volgende hypothese:

T1/AN-element x kan beter bemiddelen bij de secundaire verwerving van T2/DIA-element y, naarmate de systematische/structurele inbedding van x beter overeenkomt met de inbedding van y. De hypothese voorspelt dus dat een sterkere intersystemische correspondentie tussen het T1- en T2-element zal leiden tot een betere verwerving van het T2-element.

In Voustens onderzoek bleek de linguïstische variabele ‘intersystemische correspondentie’ een belangrijke rol te spelen in de verwerving van dialectklanken. Bovenstaande hypothese wordt door zijn bevindingen bevestigd (1995: 149):

“On the phonological level, the learners reach the highest level of accuracy on variables for which the dialect pronunciation can be deduced from a relatively simple [intersystemic, KR] rule. For instance, the learners are more successful in acquiring the [i] – realization for West Germanic î than they are in acquiring the correct realizations for West Germanic û. This probably has to do with the fact that the first is always pronounced as [i] in the dialect, while the pronunciation of the latter can be [u] or [y].”

2.2. *Lexicale regel vs. postlexicale regel*

Onder (1.1) werd een hypothese geformuleerd die voortbouwt op de horizontale dimensie van het fonologisch kennismodel (Taeldeman 1993: 107). Naast die horizontale dimensie, die de intersystemische metakennis tussen het T1-systeem en het T2-systeem representeert, vertoont het model ook een verticale dimensie die de fonologische regels bevat waarmee fonologische diepte-elementen worden omgezet in fonetische oppervlakterepresentaties.

Om de verticale dimensie van het model verder uit te werken, baseert Taeldeman zich op de door Kiparsky geïntroduceerde theorie van ‘lexical phonology’ (o.a. Kiparsky 1982 en Mohanan 1986). Volgens die theorie speelt de omzetting van fonologische elementen in fonetische oppervlakterepresentaties zich af op drie niveaus: het prelexicaal, het lexicaal en het postlexicaal niveau. Er is sprake van drie regelmodules:

(a) *Prelexicale regels* resulteren in twee soorten restricties: (1) restricties op de simultane combineerbaarheid van de distinctieve kenmerken tot basissegmenten (fonemen) en (2) restricties op de consecutieve combineerbaarheid van die basissegmenten tot syllaben of morfemen.

(b) *Lexicale regels* worden toegepast binnen woordgrenzen en zijn soms afhankelijk van morfologische informatie. Een toepassing van een lexicale regel is bijvoorbeeld de toekenning van klemtoon in een woord. In dat geval kan morfologische informatie (bv. de aanwezigheid van het suffix –lijk) zorgen voor een verandering binnen het structuurniveau ‘woord’ (bv. het suffix –lijk haalt de klemtoon met 1 syllabe naar achteren; ‘afhangen vs. af’hankelijk). Zo’n verandering die wordt teweeggebracht door een lexicale regel kan vrij regelmatig zijn (bv. ‘afhangen vs. af’hankelijk; ‘aannemen vs. aan’nemelijk). Vaak echter heeft een verandering in een woord die op

een lexicale regel teruggrijpt een ad hoc karakter. Het gaat dan om een uniek lexicaal fenomeen of een lexicale uitzondering (bv. *lang* vs. *lengte*; het suffix *-te* veroorzaakt in andere afleidingen echter geen vocaalwisseling). Lexicale regels zijn dus uitzonderingsgevoelig. Verder zijn lexicale regels structuurbehoudend (Hinskens 1998: 162); dit betekent dat ze geen fonologische contrasten introduceren die niet reeds op het onderliggende niveau bestaan.

(c) *Postlexicale regels* zetten fonologische dieptestructuren om in fonetische oppervlaktevormen. Ze kunnen opereren over woordgrenzen heen en zijn verantwoordelijk voor allerlei contactfenomenen (zie Hinskens 1998: 162) en voor allerlei articulatieaspecten. Postlexicale regels kunnen afhankelijk zijn van syntactische informatie. Veranderingen in een woord die plaatsvinden doordat het woord in een bepaalde context gebruikt wordt, spelen zich dus af op het postlexicaal niveau. Een voorbeeld uit het Maldegemse dialect is de deletie van de /l/ en de rekking van de voorafgaande vocaal op het woordeinde of vóór een consonant. Klankveranderingen die teruggrijpen op postlexicale regels vertonen een zeer regelmatig (bijna automatisch) karakter. Hinskens (1998) wijst erop dat de zogenaamde ‘uitzonderingsloze’ klankveranderingen van de Neogrammatici teruggrijpen op postlexicale regels. Postlexicale regels hebben dus in principe geen lexicale uitzonderingen.

Verder worden postlexicale regels gekenmerkt door een lage graad van bewustzijn. In dit verband vermeldt Hinskens (1998: 164) de door Labov aangehaalde term ‘change from below the level of consciousness’.

De verticale dimensie van het fonologische kennismodel leidt ons tot een tweede hypothese:

Fonologische voorstellingen die het resultaat zijn van postlexicale regels zijn in principe niet uitzonderingsgevoelig, vertonen een erg regelmatig karakter en daardoor ook een lage graad van bewustzijn, terwijl fonologische voorstellingen die teruggrijpen op lexicale (en dus de facto onvoorspelbare) informatie vaak wel uitzonderingsgevoelig zijn en daardoor een hogere graad van bewustzijn vertonen. Omdat fonologische voorstellingen die tot stand komen op grond van postlexicale regels in principe een regelmatig karakter hebben, vermoed ik dat die gemakkelijker verworven zullen worden dan voorstellingen die resulteren uit lexicale regels.

2.3. *Primaire vs. secundaire dialectkenmerken*

Een derde factor die vermoedelijk van belang is in het proces van secundaire dialectverwerving is het klassieke onderscheid tussen de zogenaamde ‘primaire’ kenmerken en de ‘secundaire’ kenmerken. Dit onderscheid werd voor het eerst gemaakt door Schirmunski (1930) en komt vaak terug binnen de (socio-)dialectologie (zie o.a. Hinskens 1986 en 1993, Hoppenbrouwers 1990, Auer 1993, Haas 1993 en Taeldeman 2000).

Primaire dialectkenmerken zijn kenmerken met een hoge mate van opvallendheid en een geringe geografische verspreiding. Het zijn vooral de sprekers van naburige dorpen en verwante dialecten die zich bewust zijn van de primaire kenmerken van een bepaald dialect. Voor de sprekers van het betreffende dialect vallen die kenmerken minder op, hoewel hun lokale identiteit er sterk door gemarkeerd wordt.

Secundaire kenmerken daarentegen zijn minder opvallend en hebben een ruimere geografische verspreiding. Ze zijn dus veel minder bepalend voor de lokale identiteit van dialectsprekers. Doordat ze minder opvallen, worden ze gekenmerkt door een lage graad van bewustzijn. Vaak betreft het articulatorische verschijnselen die typerend zijn voor het accent van een vrij groot gebied. Vanwege die ruimere geografische verspreiding worden taalgebruikers in het algemeen meer met die secundaire dan met de primaire kenmerken geconfronteerd in de dagelijkse omgangstaal.

Reiffenstein ziet een duidelijke parallel tussen respectievelijk het onderscheid primair-secundair en het onderscheid lexicaal-postlexicaal. Voortbouwend op Schirmunski’s onderscheid tussen primaire en secundaire kenmerken en ervan uitgaand dat fonologische oppervlaktestructuren het resultaat zijn van de toepassing van fonologische regels op fonologische dieptestructuren, formuleert Reiffenstein (1976: 339-340) de volgende hypothese:

“Lexikalisierte phonologische Verschiedenheiten zwischen Mundart und Hochsprache werden leichter beseitigt als solche, die – bei gleicher Lexikoneintragung – durch Anwendung einer spezifischen phonologischen Regel zustandekommen. D.h. Unterschiede in den phonologischen Systemen werden leichter beseitigt als solche der phonetischen Realisierung von gleichen Systemen (Teilsystemen⁶).”

Reiffenstein beweert dus dat fonologische contrasten op het lexicale (of onderliggende) niveau vaak eerder verloren gaan dan allofonische onderscheiden (cf. postlexicaal).

Aan de hand van een aantal voorbeelden uit het Duits bevestigt Reiffenstein zijn hypothese en concludeert hij het volgende (1976: 345):

⁶ Reiffenstein (1976: 337) gebruikt de term ‘Teilsystemen’ voor ‘fonemen’.

“Primäre Unterschiede sind solche, die die Tiefenstruktur betreffen. Die einander entsprechenden Basisformen (Lexikoneinträge) der beiden konkurrierenden Systeme sind verschieden. Sekundäre Unterschiede sind solche, die die phonologisch-phonetische Realisation und die sie bedingenden phonologischen Regeln betreffen. Die Lexikoneinträge der konkurrierenden Systeme sind in diesem Falle gleich.”

Recentelijk heeft Hinskens (1998) aan de hand van het Rimborgse dialect onderzocht of Reiffensteins bevindingen bevestigd worden. Hij onderzoekt een aantal kenmerken van het betreffende dialect en komt tot de volgende conclusie (1998: 187-188):

“So it appears that DFD Plus as well as R-deletion, both of which are lexicalized rules, are clearly less resistant than comparable postlexical rules of the phonology of the same dialect.”

Hinskens resultaten stemmen overeen met Reiffensteins bevindingen: gelexicaliseerde regels van het Rimborgse dialect zijn minder resistent tegen dialectverlies dan postlexicale regels van hetzelfde dialect. De parallel tussen lexicaal en primair manifesteert zich in die geringere resistentie; de parallel tussen postlexicaal en secundair komt tot uiting in de grotere mate van resistentie.

Deze geobserveerde parallellen tussen enerzijds primair-lexicaal en anderzijds secundair-postlexicaal kunnen gevolgen hebben voor het Maldegemse onderzoek. De kans bestaat immers dat de invloed van beide factoren op dialectverwerving (zie 1.2 en 1.3) in dezelfde richting wijst. In dat geval valt niet eenduidig uit te maken welk van beide factoren de meeste invloed heeft. Verder in dit artikel komen we op dit probleem terug (1.4).

Het is moeilijk om in deze fase van het onderzoek al een hypothese te formuleren over de invloed van de factor primair vs. secundair.

Enerzijds kan men tot de hypothese komen dat primaire kenmerken in de verwerving van dialect als tweede taal beter verworven worden dan secundaire kenmerken doordat ze voor de dialectverwerver meer opvallen (cf. Schirmunski 1930: 188, “am stärksten auffallenden”). Vaak hebben deze dialectkenmerken als het ware een sjibboletfunctie. Die kenmerken zijn zo typerend voor een bepaald dialect, dat ook mensen die niet in dat dialect zijn opgevoed er toch een goede kennis van hebben. In de secundaire verwerving van dialect kunnen deze primaire kenmerken wellicht zeer bewuste targets worden.

Anderzijds is er de hypothese dat primaire kenmerken minder goed verworven worden aangezien ze het eerst verloren gaan bij dialectnivellering en daardoor minder in het taalaanbod voorkomen. In het volgende citaat verwijst Reiffenstein (1976: 337-338) naar Schirmunski (1930), die niet alleen het

onderscheid tussen primaire en secundaire kenmerken heeft geïntroduceerd maar die ook beweerde dat primaire kenmerken vlugger verloren gaan dan secundaire:

“Viktor Schirmunski hat auf Grund der von ihm untersuchten rußland-deutschen Sprachinselmundarten zwischen primären (“*auffälligen*”) und sekundären (“*weniger auffallenden*”) Mundartmerkmalen unterschieden und nachzuweisen versucht, daß bei Mundartmischungen *die Tendenz bestehe, die primären Merkmale abzustoßen und die sekundären Merkmale zu bewahren.*” (cursivering KR)

Voortbouwend op dit citaat zou men kunnen aannemen dat ‘imperfect learners’ beter de secundaire kenmerken van een dialect verwerven, omdat die kenmerken nog het meest voorkomen in het taalaanbod.

Vousten (1995: 122) wijst in het volgende citaat ook op het feit dat men op basis van het onderscheid primaire (opvallende) vs. secundaire (minder opvallende) kenmerken eigenlijk tot twee hypothesen kan komen die elkaar tegenspreken:

“Hierbij doen zich twee problemen voor. Allereerst zal de notie ‘opvallendheid’ geoperationaliseerd moeten worden. Om het begrip toetsbaar te maken zullen criteria moeten worden ontwikkeld voor het bepalen van de mate van opvallendheid. Ten tweede moeten op basis van de notie ‘opvallendheid’ eenduidige relaties gepostuleerd worden. Een hypothese die gebruik maakt van deze notie zal moeten voorspellen dat opvallende kenmerken ofwel verdwijnen, ofwel gehandhaafd blijven.”

Omdat voor beide hypothesen enkele gegronde argumenten bestaan, is het in deze fase van het onderzoek moeilijk om een standpunt in te nemen.

Bovendien is in het onderzoek naar deze variabele (primair vs. secundair) waarschijnlijk het onderscheid tussen ‘dialectkennis’ en ‘dialectgebruik’ van belang. Wanneer men naar de dialectkennis van ‘imperfect learners’ peilt, zullen zij wellicht uitermate hun best doen om zo goed mogelijk dialect te realiseren. Ze zullen dan ook het eerst mikken op die kenmerken die het meest karakteriserend zijn voor het betreffende dialect. Dat was bijvoorbeeld het geval in Vanrenterghem (2001: 156-159). In haar licentiaatsverhandeling over fonologische dialectnivellering in Waregem kwam zij tot de conclusie dat het overgrote deel van haar informanten de typische overdiftongering van de vocaal in ‘broek’ realiseerde. Vanrenterghem wijst op de sjibboletfunctie van dit primair kenmerk van het Waregems. Zij betwijfelt echter of de resultaten van haar onderzoek representatief zijn voor het dagelijkse taalgebruik van haar informanten. De dialectkennis van informanten loopt immers niet altijd parallel met het gebruik van dialectkenmerken in hun dagelijkse omgangstaal.

In mijn vooronderzoek heb ik mijn informanten gevraagd om de woorden uit de vragenlijst te realiseren op de manier waarop ze dat zouden doen in een gesprek met Maldegems sprekende vrienden. Ik heb dus eerder naar

‘gebruik’ dan naar ‘kennis’ gepeild. In het vervolgonderzoek wil ik echter via een gerichte enquête (woordenlijst) vooral peilen naar ‘dialectkennis’. Ik zal de informanten dus vragen om ‘zo goed mogelijk’ Maldegems te spreken. Een kort ‘spontaan’ gesprekje kan dan eventueel aanwijzingen geven over het ‘dialectgebruik’ van de proefpersonen.

Het peilen naar de dialectkennis van taalgebruikers verloopt echter niet zonder complicaties. Van Hout (1979: 140) wijst op een aantal problemen die zich kunnen voordoen bij het opvragen van dialectkennis in een ‘formele situatie’ (zoals o.a. een gerichte vragenlijst):

“Deze inkongruentie van een formeel domein en een bij informele situaties passend taalsysteem zou de informanten ertoe kunnen brengen kenmerken en eigenschappen van het ene taalsysteem, in dit geval standaardtaal, op foutieve, onvoorspelbare en onsystematische wijze op het andere, in dit geval dialect, toe te passen. Bij een onbewuste overdracht kunnen we spreken van interferentie.”

Naast interferentie kan zich volgens Van Hout (1979: 140) nog een ander fenomeen voordoen bij de omzetting van woorden van de standaardtaal naar het dialect, namelijk ‘hyperdialectisme’:

“Bij de opdracht de woordenlijst in het dialect om te zetten vormt niet de standaardtaal, maar het dialect de opgelegde norm. We mogen dan verwachten dat er hypercorrectie in het dialect optreedt. Wanneer we de bevindingen van Labov (1972) voor hypercorrectie in de standaardtaal op hypercorrectie in het dialect mogen projecteren, leidt hypercorrectie niet tot regelmatige en voorspelbare taalvormen. Het proces leidt veelal tot het voorkomen van onregelmatigheden en inkonsistenties.”

Er treden in de Maldegemse opnames inderdaad hyperdialectismen op. Ondanks het feit dat deze waarschijnlijk grotendeels het gevolg zijn van de interviewsituatie, zijn ze voor het onderzoek naar imperfect learning toch zeer interessant. Hyperdialectismen kunnen namelijk een aanwijzing vormen dat bepaalde fonologische regels geïnternaliseerd zijn in het kennissysteem van imperfect learners. Een taalgebruiker kan immers een regel pas verkeerd aanwenden als die regel deel uitmaakt van zijn dialectkennissysteem.

Bovendien bestaat er een verband tussen het voorkomen van hyperdialectismen en de lexicale of postlexicale status van een regel. Hinskens (1998: 165) beweert:

“In cases of lexicalized (lexically stored) sound change one finds more hypercorrection in the sense of undoing the effects of a rule in cases where it never applied than in cases of Neogrammarian sound change.”

Er zou dus meer kans bestaan op het voorkomen van hypercorrecties in het geval van lexicale regels dan bij postlexicale (‘Neogrammarian’) regels. Bovenstaand citaat kunnen we veralgemenen, zodat het ook van toepassing is op hyperdialectismen. Hinskens schrijft namelijk (1998: 165): “the

reverse of hypercorrection also occurs, resulting in hyperdialectalisms.” Het kan interessant zijn om te onderzoeken of er in de Maldegemse gegevens inderdaad meer hyperdialectismen voorkomen bij lexicale fenomenen dan bij postlexicale en op die manier bovenstaande bewering te toetsen.

We komen nu terug op de invloed van de factor primair vs. secundair in het proces van dialectverwerving. In het begin van deze paragraaf werden de eigenschappen van primaire en secundaire kenmerken beschreven. Met name twee eigenschappen zijn bepalend voor het onderscheid primair vs. secundair: (a) de mate van geografische verspreiding en (b) de mate van opvallendheid van een kenmerk (‘salience’). Met betrekking tot de tweede eigenschap kunnen we stellen dat primaire kenmerken vaak opvallende kenmerken zijn (‘salient’), terwijl secundaire kenmerken vaak minder opvallend zijn. Dialectkenmerken kunnen onder andere opvallen doordat ze in fonetisch opzicht ver van de standaardtaal afstaan.

Wat de fonetische afstand tussen het DIA-element en zijn T1-equivalent betreft, dient erop gewezen te worden dat er een verschil is tussen de ‘objectief’ meetbare fonetische afstand en de door taalgebruikers gevoelde psychologische afstand tussen twee klanken. Die twee vallen niet noodzakelijk samen. In sectie 3 worden enkele resultaten besproken, waarbij er aan de fonologische features bepaalde waarden zijn toegekend voor de eigenschap ‘fonetische afstand’. Het gaat dan wel om de ‘objectief’ meetbare afstand. We moeten dit begrip echter met de nodige omzichtigheid hanteren. Fonetische afstand houdt immers altijd een zekere mate van subjectiviteit in. Afhankelijk van het fonologische systeem van de moedertaal (T1) zullen bepaalde klanken uit een andere taal (T2) als meer of minder vreemd voorkomen. Klanken die men ook in de moedertaal kent, zullen volgens de taalgebruiker een kleinere fonetische afstand tot T1 vertonen dan klanken die men niet kent in de moedertaal. Het begrip fonetische afstand krijgt dus vorm vanuit de taalachtergrond van de taalgebruiker.

Samenvattend formuleer ik hieronder de twee onderzoeksvragen waaruit ik zal vertrekken om de invloed van de factor ‘primair vs. secundair’ na te gaan:

(a) *Welke kenmerken worden eerder verworven: kenmerken met een ruime geografische verspreiding (vaak secundaire kenmerken) of geografisch beperkte kenmerken (vaak primaire kenmerken)?*

(b) *Worden dialectelementen die een grote fonetische afstand vertonen tot hun equivalente elementen in T1, en daardoor vaak relatief opvallend zijn (dik-*

wijls primaire kenmerken), minder snel verworven dan die met een geringere fonetische afstand (vaak secundaire kenmerken) of omgekeerd?

2.4 Authenticiteit van het dialect aangeboden door de peer group

In dit hoofdstuk werd reeds gewezen op het belang van het taalaanbod van de peer group. Hoppenbrouwers (1990: 74) wijst op het belang van peer groups voor de evoluties in het dialect van jongeren:

“De scholen voor voortgezet onderwijs dragen enerzijds bij aan de opleiding en vorming van hun leerlingen. Anderzijds zijn het ‘ontmoetingsplaatsen’ waar opgroeiende jongeren elkaar dagelijks treffen. In en door het intensieve onderlinge contact, los van ouders en docenten, ontstaat hier de *peer group*. De peer group kenmerkt zich van andere leeftijdsgroepen door gemeenschappelijke opvattingen en gedragingen. (...) In de literatuur wordt de afnemende invloed van de *ouders* in verband gebracht met de groeiende invloed die de *peers* op elkaar blijken te hebben.”

Jongeren die thuis in het lokale dialect of in een min of meer dialectisch gekleurde tussentaal zijn opgevoed, ontwikkelen volgens Hoppenbrouwers (1990: 77) binnen hun peer group vaak een eigen regionale taalvariëteit.

Ook in het Maldegemse onderzoek is het concept ‘peer group’ van belang. De lokale taalvariëteit die bij de in het Maldegems opgevoede leeftijdgenoten ontstaat, vormt immers een belangrijk deel van het taalaanbod voor de jongeren die het lokale dialect niet als T1 hebben verworven. Natuurlijk zijn de leeftijdgenoten (peer group) niet de enigen die zorgen voor het taalaanbod dat ‘imperfect learners’ krijgen. Zij kunnen immers ook via hun familie met het lokale dialect in contact komen. Toch is het interessant om op basis van een controlegroep na te gaan in hoeverre het dialect aangeboden door de peer group nog authentiek is.

Ervan uitgaande dat het dialect van de Maldegemse peer groups tot op zekere hoogte nivellering ondergaan heeft, formuleer ik een laatste hypothese:

Fonologische dialectkenmerken die binnen de peer group regressief zijn, zullen niet of in zeer geringe mate door de ‘imperfect learners’ verworven worden. Kenmerken die echter binnen de peer group geen of slechts weinig regressie vertonen en dus nog vrij productief zijn, worden gemakkelijker verworven.

Ten slotte wil ik met betrekking tot de vier besproken variabelen (zie 1.1, 1.2, 1.3 en 1.4) nog wijzen op een mogelijk probleem in het onderzoek. Theoretisch bestaat de mogelijkheid dat alle factoren in dezelfde richting wijzen. Eerder in dit artikel (1.3) werd aangetoond dat er sterke parallellen bestaan

tussen respectievelijk het onderscheid primair-secundair en het onderscheid lexicaal-postlexicaal. In tabel 1 geef ik een overzicht van de mogelijke parallellen tussen de verschillende onafhankelijke variabelen.

Tabel 1: mogelijke parallellen tussen de verschillende onafhankelijke variabelen.

Wijzen mogelijk in dezelfde richting:	Wijzen mogelijk in dezelfde richting:
geringe mate van intersystematiciteit vs.	grote mate van intersystematiciteit
lexicaal vs.	postlexicaal
primair vs.	secundair
geringe geografische verspreiding vs.	grote geografische verspreiding
grote fonetische afstand vs.	kleine fonetische afstand
regressief in de peer group vs.	productief in de peer group

In het vervolgonderzoek zal dit probleem worden opgevangen door een geschikte (statistische) methode te gebruiken bij het verwerken van de gegevens. Door middel van variantie-analyse zal ik onderzoeken of de invloed van een bepaalde variabele op de mate van dialectverwerving statistisch significant is. Tevens kan dan nagegaan worden welke factor de grootste invloed uitoefent.

3. Plaats en werkwijze

3.1. *Geografische situering van het onderzoek*

Het onderzoek werd uitgevoerd in Maldegem, een grote gemeente (10.631 ha) met in haar centrale kern 11.930 inwoners. De gemeente ligt in het noordwesten van Oost-Vlaanderen. De kern situeert zich zo'n 4 km ten zuiden van de rijksgrens en ongeveer 4 km ten oosten van de grens met West-Vlaanderen. De gemeente Maldegem (22.074 inwoners) bestaat uit Maldegem-centrum (11.930 inwoners) en vier deelgemeenten: Adegem (5.864 inwoners), Middelburg (589 inwoners), Kleit (2.585 inwoners) en Donk (1.106 inwoners). De dialecten van de deelgemeenten verschillen onderling van elkaar en van dat van Maldegem-centrum. Adegem heeft een uitgesproken Oost-Vlaams dialect; het dialect van Donk daarentegen neigt meer naar het West-Vlaams en dat van Middelburg vertoont een aantal Zeeuws-Vlaamse kenmerken. Het dialect van Kleit sluit nog het dichtst aan bij dat van Maldegem-centrum, maar is soms een beetje Oost-Vlaams (Taeldeman 1966). In het onderzoek

werd uitsluitend gewerkt met informanten die in Maldegem-centrum wonen en daar onderwijs volgen.

Maldegem is een landelijke gemeente met een dichtbebouwde kern. Voor de meeste faciliteiten hoeven inwoners van Maldegem de gemeente niet te verlaten: er zijn talrijke warenhuizen, een groot aantal sportclubs en verschillende culturele verenigingen. Industrie is er vrij sterk vertegenwoordigd. Bovendien heeft Maldegem-centrum twee grote middelbare scholen: een katholieke school en een school van het gemeenschapsonderwijs⁷. Het is vaak pas na hun achttiende dat jongeren Maldegem verlaten voor verder onderwijs in een van de omliggende steden (o.a. Gent en Brugge).

Zoals gezegd heeft Maldegem op fonologisch gebied een opvallend overgangsdialect tussen aangrenzende Oost- en West-Vlaamse dialecten. Het heeft verder een aantal heel eigen primaire fonologische kenmerken ontwikkeld (Versieck 1989: 4-10). Voorbeelden daarvan zijn de hypercorrecte ronding van [e.] tot [ø.] vóór een niet-velaire consonant (bv. [prø.s] ‘prijs’; [mø.n] ‘mijn’); rekking van de vocaal vóór (achteraf wegvallende) /l/ + consonant of in de coda (bv. [mæ:k] ‘melk’; [bɑ:] ‘bal’) en de systematische ontronding van alle palatale vocalen, behalve intermediaire [ø.] (bv. [mi.r] ‘muur’; [brɛ.hə] ‘brug’).

3.2. *Werkwijze*

In een eerste fase van het onderzoek werd een vragenlijst opgesteld die peilt naar de uitspraak van 260 woorden. De vragenlijst is vooral gericht op het vocaalsysteem van het Maldegemse dialect. Er wordt gepeild naar zo’n 24 fonologische kenmerken, die samen het fonologische kader van het Maldegemse dialect vormen. Bij het opstellen van die woordenlijst heb ik rekening gehouden met de verschillende onafhankelijke variabelen waarvan ik de invloed wil onderzoeken. Er is dus voor gezorgd dat er in de vragenlijst zowel dialectkenmerken opgenomen zijn met een zwakke als met een sterke intersystematiciteit (1.1), zowel kenmerken die teruggrijpen op lexicale regels als kenmerken die resulteren uit postlexicale regels (1.2), zowel kenmerken die geografisch beperkt zijn (primair) als kenmerken met een ruime geografische distributie (secundair) (1.3) en zowel kenmerken die in fonetisch opzicht ver van de standaardtaal afstaan (primair) als kenmerken die veel dichterbij het AN staan (secundair) (1.3).

⁷ Wat in België ‘gemeenschapsonderwijs’ wordt genoemd, is ongeveer hetzelfde als wat in Nederland ‘openbaar onderwijs’ heet.

Er moet hier wel worden opgemerkt dat al deze kenmerken (behalve lexiciaal-postlexicaal) niet abrupt maar gradueel zijn. Ze moeten worden geplaatst op een continuüm. Er zijn dus geen strikte grenzen te trekken tussen bijvoorbeeld primaire en secundaire kenmerken. Toch streef ik in mijn onderzoek naar zo objectief mogelijke criteria om dialectkenmerken te ‘classificeren’.

In een tweede fase van het onderzoek heb ik via schriftelijke enquêtes geschikte informanten gezocht. In die vragenlijst werd geïnformeerd naar een aantal persoonlijke gegevens, zoals naam, geslacht en leeftijd. Verder werd gevraagd naar de herkomst van beide ouders. Vervolgens moest men aanduiden in welke taalvariëteit men thuis was opgevoed. Daarbij kon men kiezen uit:

- (a) het Algemeen (Standaard) Nederlands;
- (b) tussentaal;
- (d) het Maldegems dialect;
- (e) een ander dialect dan het Maldegems: een West-Vlaams of een Oost-Vlaams dialect.

Jongeren die aangaven niet in het Maldegemse dialect te zijn opgevoed kwamen in aanmerking om geselecteerd te worden voor de groep van ‘imperfect learners’. Zij moesten dan wel aan het vereiste profiel beantwoorden: het is een constante dat alle informanten hun hele leven in Maldegem hebben gewoond, er tot hun achttiende onderwijs hebben gevolgd en dat zij in het AN of in tussentaal zijn opgevoed. Uiteindelijk werden 18 proefpersonen geselecteerd. Ze zijn allen tussen de 15 en 20 jaar oud.

Naast een groep van jongeren die niet in het Maldegemse dialect zijn opgevoed, werden nog 6 jongeren geïnterviewd die wel het lokale dialect als T1 verworven hebben en die uit dezelfde leeftijdsgroep komen als de ‘imperfect learners’. Deze jongeren vormen een controlegroep en representeren de ‘peer group’.

Het aantal informanten (18 en 6) is beperkt. Het betreft hier een vooronderzoek van een grootschaliger onderzoek waarbij beide groepen uiteraard uitgebreid zullen worden. Pas bij een groot aantal informanten is het ook zinvol om indelingen te maken volgens onafhankelijke variabelen, zoals leeftijd, sekse of herkomst van de ouders. Verder zullen in het vervolgonderzoek de informanten volgens strikter gescheiden leeftijdscategorieën geselecteerd worden (respectievelijk 9, 12 en 15 jaar). De resultaten die in deze bijdrage besproken worden, hebben een voorlopig karakter. Wegens het beperkte aantal informanten kunnen alleen tendensen worden aangetoond.

In een derde fase vond bij de geselecteerde informanten een mondelinge enquête plaats. De 260 woorden uit de vragenlijst werden geëliciteerd aan

de hand van omschrijvingen van de begrippen door de interviewer. Er werd aan de informanten gevraagd om de woorden uit te spreken zoals zij dat zouden doen in een gesprek met Maldegems sprekende vrienden. Door die vraagstelling heb ik waarschijnlijk te weinig naar hun werkelijke dialectkennis gepeild. In vervolgonderzoek echter zal er uitdrukkelijk gevraagd worden om ‘zo goed mogelijk’ Maldegems dialect te spreken. Ik verwacht dan ook dat de resultaten van het uiteindelijke onderzoek niet volledig zullen gelijklopen met de resultaten van het vooronderzoek.

Ten slotte vond de analyse van het opgenomen materiaal plaats. Een eerste stap daarbij waren de fonetische transcripties van de opnames. Vervolgens werden de gegevens via een statistisch programma (SPSS) verwerkt.

3.3. *Verwerking van de resultaten*

Voor elk van de 24 onderzochte features is berekend hoeveel procent van de informanten de authentiek Maldegemse vorm realiseert, hoeveel procent de T1 (AN of tussentaal)-vorm, hoeveel procent een Oost- of West-Vlaamse variant en hoeveel procent een hyperdialectisme. De categorie ‘AN’ wordt hier geïnterpreteerd in ruime zin: ook standaardtalige vormen die met een accent worden uitgesproken, worden ondergebracht in de categorie ‘AN’. Het gebeurt immers slechts weinig dat men in Vlaamse gezinnen een taal hanteert die volledig de standaardtaalnorm bereikt. Aangezien de herkomst van de ouders van de Maldegemse proefpersonen onderling verschilde, omvat de categorie ‘AN’ zowel westelijk als oostelijk getinte tussentaal.

Met hyperdialectismen bedoel ik realisaties die ontstaan zijn door de overgeneralisering van fonologische regeltoepassingen. Sommige informanten passen bijvoorbeeld de typisch Maldegemse hypercorrecte ronding van [e .] tot [ø .] ook toe wanneer die vocaal vóór een velaire of laryngale consonant staat (bv. [f ø . ʏ ə] i.p.v. [f e . ʏ ə] voor ‘vijg’).

De volgende tabel probeert het bovenstaande aan de hand van een voorbeeld wat overzichtelijker te maken.

Tabel 2: AN [ε^i] \rightarrow DIA [e .]

Categorie	Code*	Absoluut aantal (N)	Relatief aantal (%)
Maldegems [e .]; bv. [l e . k] = lijk	1	52	48,1
AN [ε^i]; bv. [l ε^i k] = lijk	2	34	31,5
Oost-Vlaams [ε .]; bv. [l ε . k] = lijk	5	4	3,7
hyperdialectisme [i ^o .]; bv. [l i ^o . k] = lijk	7	15	13,9
hyperdialectisme [\emptyset .]; bv. [l \emptyset . k] = lijk	8	3	2,8
		108	100,0

(0 ontbrekende gevallen; 18 geldige gevallen)

*Code: Aan elk woord uit de vragenlijst is een aparte numerieke code gegeven die de precieze realisatie van het onderzochte foneem weergeeft. Er zijn standaardcodes opgesteld van 1 tot 10, waarbij: 1 = Maldegems; 2 = AN; 3 = andere (niet gedefinieerde) vorm; 4 = andere (niet gedefinieerde) vorm; 5 = Oost-Vlaams; 6 = West-Vlaams; 7-8-9-10 = hyperdialectisme (voor één fonologisch kenmerk kwamen soms verscheidene hyperdialectismen voor).

Tabel 2 toont de gemiddelden voor een van de onderzochte fonologische features van het Maldegemse dialect, namelijk dat AN [ε^i] vóór een velaire of laryngale consonant (bv. in ‘rijk’) in het Maldegems [e .] wordt. Uit de tabel kunnen we afleiden dat er op de 18 transcripties 108 gevallen zijn waarin deze regel van toepassing kan zijn. In 52 van de 108 gevallen of in 48,1 % van die gevallen werd de Maldegemse variant [e .] gerealiseerd. Verder zien we in de tabel hoeveel keer (absoluut en relatief) de andere fonologische realisaties van dit feature in de transcripties voorkomen (34 maal de AN-vorm, 4 maal de Oost-Vlaamse realisatie, 15 maal het hyperdialectisme [i^o .] en 3 maal het hyperdialectisme [\emptyset .]).

In de volgende paragrafen zal ik enkel de gemiddelden bespreken voor [+ Maldegems]. Ik zal dus uitgebreid ingaan op de mate waarin bepaalde

kenmerken van het Maldegems door de ‘imperfect learners’ verworven zijn. De aard van de mismatches (o.a. AN, Oost-Vlaams, West-Vlaams of hyperdialectisme) wordt in dit artikel verder niet besproken.

Ik zal steeds de gemiddelde score van een bepaald Maldegems feature (bv. realisatie van [ø.] in woorden als ‘prijs’, ‘zwijn’) vergelijken met de score van een ander Maldegems feature (bv. realisatie van [ø.] in woorden als ‘huis’, ‘muil’). Daarom heb ik numerieke waarden opgesteld die de verschillende mogelijkheden representeren voor elke onafhankelijke variabele (bv. 3 staat voor een zeer sterke, 0 voor een heel zwakke intersystemische correspondentie).

Om de in sectie 1 geformuleerde hypothesen te toetsen, heb ik telkens features vergeleken die ‘matching values’ hebben voor alle behalve één factor; m.a.w. features die minimale paren vormen. Met deze werkwijze wordt de invloed van één variabele geïsoleerd door de waarden voor de andere variabelen constant te houden. Ik zal dit verduidelijken met een voorbeeld:

Het feature ‘AN [œʏ] → DIA [ø.]’ (bv. [hœʏs] ‘huis’ → [ø. s]) heeft voor de vijf onderzochte factoren (resp. intersystematiciteit tussen T1 en T2, lexicaal-postlexicaal, geografische verspreiding, fonetische afstand en regressief-productief in de peer group) de volgende waarden: 3 L 0 2 3 (waarbij L staat voor lexicaal). Dit feature kan vergeleken worden met een feature dat voor vier van die vijf variabelen dezelfde waarden heeft. Dat geldt bijvoorbeeld voor het kenmerk ‘AN [ɛ¹] → DIA [e.] vóór een velaire consonant’ (bv. [rɛ¹k] ‘rijk’ → [r e. ʔə]) dat de volgende waarden heeft: 2 L 0 2 3. Deze twee features hebben enkel een verschillende waarde voor de mate van intersystematiciteit (resp. 3 en 2). De invloed van deze factor op dialectverwerving kan dus onderzocht worden door na te gaan welk van de twee kenmerken het hoogste scoort voor [+ Maldegems].

In verband met deze numerieke codes, dient te worden opgemerkt dat zo’n codering in zekere mate subjectief is. Er zijn immers geen objectieve criteria om de grens vast te leggen tussen bijvoorbeeld een zeer grote intersystemische correspondentie en een relatief grote correspondentie. Door een systeem van codering aan te wenden, was ik toch verplicht om grenzen te trekken. Hieronder bespreek ik waarop ik mij heb gebaseerd om per variabele grenzen te bepalen. Per variabele wordt ook de betekenis van de verschillende codes besproken.

3.3.1. INTERSYSTEMISCHE CORRESPONDENTIE TUSSEN T1 EN T2

Om de onderzochte dialectkenmerken te kunnen indelen naar de mate van intersystematiciteit, werden de waarden 0, 1, 2 en 3 aan de kenmerken toegekend (zie ook tabel 4). Voor het toekennen van de waarden heb ik mij gebaseerd op de frequentie waarmee de correspondentieregels⁸ zich manifesteren in het Maldegemse dialect. Sommige fonologische regels zijn immers regelmatig en nog steeds productief en komen bijgevolg in een zeer groot aantal woorden voor, terwijl andere regels beperkt zijn tot een zeer klein aantal woorden. Hieronder wordt beschreven wat de verschillende waarden precies inhouden.

Waarde 3 is toegekend aan die fonologische features waarbij er tussen T1-element x en T2-element y een zeer sterke correspondentie bestaat. Dat betekent dat in bijna alle lexemen AN-segment x in het Maldegemse dialect als y wordt gerealiseerd. Er zijn met andere woorden (bijna) geen uitzonderingen op die horizontale correspondentieregel. Een voorbeeld uit het Maldegemse dialect is de open realisatie van AN [ɪ] als DIA [ɛ̃.] (bv. [kɛ̃.nə] 'kin'). Deze regel is erg productief, d.w.z. dat de regel zelfs wordt toegepast in woorden die oorspronkelijk niet in het dialect voorkwamen, maar die vanuit het AN zijn geïmporteerd.

Waarde 2 is toegekend in het geval van zware reeksvorming. Dit betekent dat AN-element x in een groot aantal lexemen DIA-element y wordt en dat er op die correspondentieregel slechts een bepaald aantal uitzonderingen zijn. De correspondentieregel AN [ɛ¹] → DIA [e.] doet zich voor in een groot aantal lexemen, maar er is ook een reeks woorden waarin AN [ɛ¹] vóór een velaire consonant DIA [i^o.] wordt (bv. in 'reiken', 'eik', 'dreigen'). Hoe AN [ɛ¹] vóór een velaire consonant zich in het Maldegemse dialect manifesteert, is minder goed voorspelbaar. Aan deze regel wordt dan ook een 2 toegekend voor intersystemische correspondentie.

Waarde 1 is toegekend aan correspondentieregels die slechts in een zeer beperkte reeks lexemen van toepassing zijn. Er is dan sprake van zwakke reeksvorming. Een voorbeeld: AN [o:] wordt in een beperkte reeks lexemen (o.a. vogel, boter, molen, zoon, koning, honing, blozen, door en noot) als Maldegems [ø.] gerealiseerd.

Waarde 0 betekent dat er geen intersystemische correspondentie bestaat tussen T1 en T2. Dit is het geval bij echte lexicale uitzonderingen. Een

⁸ De (horizontale) correspondentieregels hebben altijd het AN als uitgangspunt: hoe wordt T1/AN-element x in het Maldegemse dialect gerealiseerd? De regels hebben dus betrekking op de intersystemische correspondentie tussen x en T2/DIA-element y.

voorbeeld daarvan uit het Maldegems is [tæm] voor AN ‘tam’ (vs. Maldegems [kɑm] ‘kam’, [lɑm] ‘lam’). Het betreft hier een uniek lexicaal fenomeen.

Eerder in dit artikel werden de eigenschappen van postlexicale regels beschreven. Een van die eigenschappen is dat postlexicale regels geen lexicale uitzonderingen hebben. Het spreekt dan ook vanzelf dat de postlexicale kenmerken in het onderzoek nooit waarde 0 krijgen. Meer nog, alle onderzochte postlexicale fenomenen hebben waarde 3 voor de mate van intersystematiciteit (zie tabel 4).

3.3.2. *LEXICALE REGEL VS. POSTLEXICALE REGEL*

Om de dialectkenmerken te coderen voor het onderscheid lexicaal-postlexicaal werden geen numerieke codes gebruikt, maar werden de labels L (= lexicaal) en PL (= postlexicaal) toegekend (zie tabel 4). Onder 1.2. werd dit onderscheid al uitvoerig besproken. We komen er hier nog even op terug en illustreren met voorbeelden uit het Maldegems.

Lexicale regels zijn fonologische regels die opereren op het onderliggende fonologische niveau. De volgende Maldegemse correspondentieregel is een voorbeeld van een lexicale regel: AN [æʏ] → DIA [ø.] aangezien bijvoorbeeld AN [hæʏs] en DIA [ø. s] van elkaar verschillen op het niveau van de onderliggende vorm. De fonemen die in het mentale (onderliggende) fonologische systeem van een Maldegemse native speaker een aparte plaats bezetten, zijn in principe het resultaat van lexicale regels. Een eigenschap van lexicale regels is dat ze lexicale uitzonderingen kunnen hebben. Dat is ook bij de bovenstaande regel het geval. Een voorbeeld van zo’n lexicale uitzondering is ‘fornuis’ dat in het Maldegems niet wordt uitgesproken als [fornø. s], zoals men zou verwachten, maar als [fornæⁱ. s]. Een andere uitzondering op bovenstaande regel is ‘spuiten’, dat in het Maldegems wordt uitgesproken als [spæⁱ. tn₁] of [spi^o. tn₁].

Postlexicale regels zijn fonologische regels die resulteren in verschillende fonetische oppervlakterealiseringsvarianten van eenzelfde onderliggende vorm; ze zijn dus allofonisch. De correspondentieregel die ervoor zorgt dat AN [bɑl] in het Maldegemse dialect [bɑ:] wordt (met deletie van de /l/ in de coda en rekking van de voorafgaande vocaal) is een voorbeeld van een postlexicaal fenomeen, aangezien de verandering geconditioneerd wordt door de context. Deze vocaalrekking en deletie van /l/ gebeurt immers ‘als er niet direct een vocaal volgt op de /l/’. Aangezien het diminutief ‘balletje’ in het Maldegems wordt gerealiseerd als [bɑ. ləkə] (met korte vocaal) weet de native speaker van het Maldegems dat er in [bɑ:] onderliggend een korte vocaal + /l/

aanwezig is. Die onderliggende vorm ‘korte V + /l/’ is opgeslagen op het lexicale niveau, maar de vocaalrekking gebeurt op postlexicaal niveau. Verder is het eigen aan postlexicale regels dat ze kunnen opereren over woordgrenzen heen. Dat is ook het geval bij de /l/-deletie in het Maldegems. In de zin “Ik wil een *bal kopen*” bijvoorbeeld, wordt /l/-deletie toegepast over de woordgrens heen en krijg je dus: [kwɛ̃ . lənəmbɑ : ku^o . pm_l]. Ook het feit dat /l/-deletie in het Maldegems nog steeds productief is, is kenmerkend voor postlexicale regels. De regel wordt immers ook toegepast in eigennamen (bv. ‘Els’ [æ : s], ‘Michiel’ [mi . xi :]) en zelfs in recentere namen van merken of winkelketens (bv. ‘Aldi’ [ɑ : di .]).

3.3.3. *PRIMAIRE VS. SECUNDAIRE KENMERKEN*

3.3.3.1. *Geografische verspreiding*

Een eerste kenmerk op basis waarvan we primaire en secundaire kenmerken van elkaar kunnen onderscheiden is de mate van geografische distributie van kenmerken. Volgens Schirmunski (1930) worden primaire kenmerken over het algemeen gekarakteriseerd door een geringe geografische verspreiding, terwijl secundaire kenmerken veelal ruimer verspreid zijn.

Voor de factor geografische verspreiding werden de numerieke codes 0, 1 en 2 toegekend (zie tabel 4). Het toekennen van de codes voor deze variabele gebeurde op grond van bestaande dialectkaarten (cf. F.A.N.D. 1998).

Waarde 2 is toegekend aan fonologische features met een zeer ruime geografische verspreiding. Een voorbeeld is de open uitspraak van AN /ɪ/, /ʏ/ en /ɛ/. Dit kenmerk is immers verspreid over heel West-Vlaanderen en westelijk Oost-Vlaanderen. De ruime geografische verspreiding van dit kenmerk zorgt ervoor dat taalgebruikers zich er vaak niet van bewust zijn dat het toch om een dialectkenmerk gaat. Die lage graad van bewustzijn is karakteriserend voor secundaire dialectkenmerken.

De dialectkenmerken die zich verspreiden over een niet al te groot gebied krijgen waarde 1 (‘matig verspreid’). Een voorbeeld is de realisatie van AN [k] als Maldegems [ʔ] tussen een vocaal en een sonorant element (bv. [dɛ̃ . ʔə] ‘dik’; [nəmbɑ . ʔmɔ̃^c . ʔə] ‘een bak maken’); dit kenmerk vinden we naast het Maldegems ook nog in een aantal West-Vlaamse dialecten terug.

Waarde 0 geldt voor kenmerken die (bijna) uitsluitend beperkt zijn tot het Maldegemse dialect. Door hun zeer beperkte verspreiding zijn die kenmerken ook de meest karakteristieke van dat dialect. Taalgebruikers (vooral die van omliggende gebieden en verwante dialecten) zijn zich in hoge mate

van deze kenmerken bewust. Het betreft vaak primaire kenmerken. Een voorbeeld uit het Maldegems is de hypercorrecte ronding van AN [ɛⁱ] tot [ø.] (bv. [prø. s] ‘prijs’). Het Maldegemse dialect wordt door bewoners van omliggende streken vaak gestigmatiseerd met het zinnetje: “veuvenveuftig euzderen veuz’n” (= vijfenvijftig ijzeren vijzen⁹). In die uitspraak wordt precies de hypercorrecte ronding van [ɛⁱ] tot [ø.] weergegeven.

3.3.3.2. Fonetische afstand tussen T1-element x en T2-element y

In 1.3. is al gewezen op de relativiteit van het begrip ‘objectieve’ fonetische afstand. Het is erg moeilijk om de afstand tussen verschillende klanken ‘objectief’ te meten. Toch heb ik waarden voor fonetische afstand aan de dialectkenmerken toegekend op basis van de featurefrequentie-methode (zie ook Cucchiari 1993). Aan de hand van deze methode vergelijk ik een foneem van T1 met zijn tegenhanger in T2. Daarbij wordt het aantal distinctieve features geteld waarvoor de twee fonemen verschillende waarden hebben. Ter illustratie is deze methode hieronder uitgewerkt voor twee fonologische alternanties van het Maldegems.

vb. (i) Palatalisatie van AN [o:] tot DIA [ø.]		
AN [o:]	→	DIA [ø.]
+achter		+voor
+hoog, niveau 2 (halfgesloten)		+ hoog, niveau 2 (halfgesloten)
+gerond		+gerond
+lang		+halflang
-diftong		-diftong

De twee fonemen hebben verschillende waarden voor twee distinctieve kenmerken. Ten eerste is er een fonetisch verschil tussen de twee fonemen op de voor/achter-dimensie. De AN-klank wordt achteraan in de mond uitgesproken, de dialectklank daarentegen vooraan. De fonetische afstand die zich op deze dimensie manifesteert, wordt gecodeerd als 1. Ten tweede is er een verschil in de lengte van de twee fonemen. De AN-klank is lang, de dialectklank is halflang. Alle vocalen worden immers halflang in het Maldegems; de lange vocalen worden iets korter uitgesproken en de korte iets langer. Een fonetisch verschil tussen [lang] en [kort] zou gerekend worden als een ‘volle’ waarde (1), maar aangezien het hier gaat om [lang] en [halflang], telt deze fonetische afstand slechts voor ½. Wanneer we alle berekende waarden voor fonetische afstand bij elkaar optellen, krijgen we dus een afstand van 1 ½ (1,5) tussen AN [o:] en DIA [ø.].

⁹ Vijzen = schroeven.

vb. (ii) Ontronding van AN [ɤ] tot DIA [ɛ.]	
AN [ɤ]	→ DIA [ɛ.]
+centraal (-voor, -achter)	+voor
+hoog, niveau 1 (gesloten)	+laag, niveau 2 (halfopen)
+gerond	+gespreid
+kort	+halflang
-diftong	-diftong

De twee fonemen hebben verschillende waarden voor vier distinctieve kenmerken. Ten eerste is er een fonetisch verschil op de voor/achter-dimensie tussen [centraal] en [voor]. Dit verschil wordt gecodeerd als ½. Ten tweede is er een hoogteverschil ter waarde van 1. Ten derde is er een verschil in de beweging van de lippen: [gerond] vs. [gespreid]. Ook deze afstand telt als 1. Ten slotte is er een klein lengteverschil tussen resp. [kort] en [halflang]. Dit telt als ½. Deze afstanden resulteren samen in een afstand van 3.

Tabel 4 bevat de waarden voor de fonetische afstand van alle onderzochte dialectkenmerken. De waarden variëren van 0,5 (= zeer kleine fonetische afstand) tot 3 (= zeer grote fonetische afstand).

De methode van featurefrequenties is in zekere mate een ‘objectieve’ manier om de fonetische afstand tussen twee klanken te meten. Toch doen er zich een aantal problemen voor bij deze methode. In principe gaat men er in deze methode vanuit dat alle verschillen tussen distinctieve kenmerken evenwaardig zijn. Het is echter niet vanzelfsprekend dat elk fonetisch verschil in dezelfde mate determinerend is voor de fonetische afstand tussen twee fonemen. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat een verschil op de voor/achter-dimensie ervaren wordt als een groter verschil dan een verschil op de dimensie hoog/laag (cf. Cucchiarini 1993: 96). Een tweede probleem doet zich voor bij het berekenen van de fonetische afstand tussen twee diftongen. De waarde voor een bepaald feature kan bij een diftong immers veranderen tijdens de verglijding.

3.3.4. REGRESSIE VAN HET FEATURE BINNEN DE PEER GROUP

De controlegroep is in het vooronderzoek vrij beperkt gebleven; slechts 6 native speakers van het Maldegemse dialect vertegenwoordigen de peer group. Elk dialectkenmerk heeft wel meerdere attestaties in de enquête, dus ondanks het kleine aantal informanten, zijn de gegevens nog vrij uitgebreid.

In tabel 3 geef ik een overzicht van de absolute en relatieve scores die de controlegroep behaald heeft voor de ‘mate van authenticiteit’. De scores staan in afnemende volgorde. De mate van regressie wordt uitgedrukt in de laatste kolom door middel van codes. In de tabel zien we dat de resultaten duidelijk uiteenvallen in vier groepen:

- kenmerken die 86,7 % en meer scoren (code 3)
- een kenmerk dat rond de 73,3 % scoort (code 2)
- kenmerken die tussen de 51,9 % en 58,3 % scoren (code 1)
- een kenmerk dat 5,6 % of lager scoort (code 0)

Waarde 3 is dus toegekend aan dialectkenmerken die bij de controlegroep een gemiddelde behalen van meer dan 86,7 %. Deze kenmerken zijn in principe niet regressief. Een voorbeeld is de Maldegemse realisatie van AN [a :] als [ɔ̃ :] (bv. [vɔ̃ . dər] ‘vader’).

Kenmerken die in de controlegroep een geringe mate van regressie vertonen, zoals de Maldegemse realisatie [ɪ̃ . r] voor AN [e : r], krijgen waarde 2.

Waarde 1 geldt voor die kenmerken die in de controlegroep vrij sterk regressief zijn. Een voorbeeld is de Maldegemse ontronding van [y] tot [ɛ̃ .] (bv. [mɛ̃ . ntʃə] ‘muntje’). Slechts in 35 van de 68 attestaties van dit kenmerk werd de Maldegemse variant gerealiseerd (zie tabel 3).

Kenmerken die in de controlegroep uiterst laag scoren, krijgen waarde 0 (‘hoogst regressief’). Een voorbeeld is de ontronding van AN [y(:)] tot DIA [i .]. Dit primair kenmerk van het Maldegems vindt men in het dialect van de jongere generatie native speakers bijna niet meer terug. Dit dialectkenmerk is dan ook al een aantal jaren sterk op de terugweg (Versieck 1989: 189).

Tabel 3: absolute en relatieve scores voor ‘mate van authenticiteit’ bij de controlegroep.

Fonologisch dialectkenmerk	Totaal aantal attestaties van het kenmerk (N)	Absoluut aantal attestaties van [+Maldegems] (+ scores in %)	Code voor mate van regressie
AN a: → DIA φ^c .	60	60 (100 %)	3
AN æ^y → DIA \emptyset .	42	42 (100 %)	3
AN a: + r + alveolaire C → DIA φ^c . + r + alv. C	30	30 (100 %)	3
AN Lange V → DIA halflange V	12	12 (100 %)	3
Rekking en nasalering V + deletie n + s/z	6	6 (100 %)	3
AN e: → DIA i^e	54	53 (98,1 %)	3
AN φ^u → DIA α^u	48	47 (97,9 %)	3
AN φ^u → DIA α^i	36	35 (97,2 %)	3
AN V + k + [+son] → DIA V + ʔ + [+son]	30	29 (96,7 %)	3
Rekking V + deletie l in coda of vóór C	120	115 (95,8 %)	3
AN o: → DIA u^e	48	46 (95,8 %)	3
AN ε^i → DIA i^e	42	40 (95,2 %)	3
AN ε^i → DIA e.	36	34 (94,4 %)	3
Ronding van ξ^i tot \emptyset .	48	45 (93,8 %)	3
AN ε^i → DIA æ^i	60	56 (93,3 %)	3

Secundaire verwerving van fonologische elementen van een dialect

Palatalisatie van AN o : tot DIA \emptyset .	30	28 (93,3 %)	3
AN a : r + alveolaire C \rightarrow DIA $\underset{\cdot}{r}$. r + alveolaire C	30	26 (86,7 %)	3 ¹⁰
AN e : r \rightarrow DIA $\underset{\cdot}{r}$. r	30	22 (73,3 %)	2
Ontronding van γ tot ξ .	60	35 (58,3 %)	1
Palatalisatie en ontronding van o tot ξ .	48	25 (52,1 %)	1
Ontronding van y tot i .	36	2 (5,6 %)	0

¹⁰ In de vragenlijst werd het kenmerk ‘AN a : r + alveolaire C \rightarrow DIA $\underset{\cdot}{r}$. r + alveolaire C’ opgevraagd aan de hand van 5 woorden. Een van die woorden echter bleek voor de meeste proefpersonen onbekend te zijn, nl. ‘vaars’ (= jonge koe). Doordat zij het woord niet kenden, was ik genoodzaakt het woord voor te zeggen in het AN. Dit was van invloed op de resultaten. De lagere score voor het kenmerk valt vooral hierdoor te verklaren. Daarom werd aan dit kenmerk toch het label ‘niet regressief (3)’ toegekend.

Tabel 4: absolute en relatieve scores voor ‘mate van authenticiteit’ bij de imperfect learners.

Fonologisch dialectkenmerk	Totaal aantal attestaties van het kenmerk (N)	Absoluut aantal attestaties van [+Maldegems] (+ scores in %)	Correspondentie T1 ~ T2
AN Lange V → DIA halflange V	36	27 (75,0 %)	2
AN e: → DIA i ^o	161	119 (74,1 %)	2
AN a: → DIA ɔ ^o	176	129 (73,3 %)	3
AN V + k + [+son] → DIA V + ʔ + [+son]	89	64 (72,2 %)	3
Rekking en nasalering V + deletie n + s/z	17	12 (72,2 %)	3
AN œ ^y → DIA ø	124	87 (69,8 %)	3
AN a: + r + alveolaire C → DIA ɔ ^o + r + alv. C	90	62 (68,9 %)	1
AN o: → DIA u ^o	142	95 (66,7 %)	2
Rekking V + deletie l vóór C of aan wordeinde	351	206 (58,6 %)	3
AN e: + r → DIA ɛ̄ + r	90	50 (55,6 %)	2

Secundaire verwerving van fonologische elementen van een dialect

Primair vs. Secundair			
Lexicaal/ Post- lexicaal	Geografische verspreiding	Fonetische afstand T1 ~ T2	Mate van regressie in peer group
L	2	0,5	3
L	2	2	3
L	2	2,5	3
PL	1	1	3
PL	1	2	3
L	0	2	3
L	2	2,5	3
L	1	2	3
PL	0	1	3
L	2	0,5	2

Fonologisch dialectkenmerk	Totaal aantal attestaties van het kenmerk (N)	Absoluut aantal attestaties van [+Maldegems] (+ scores in %)	Correspondentie T1 ~ T2
Ronding van ξ^i tot \emptyset	144	79 (54,9 %)	2
AN a : + r + alveolaire C → DIA ɹ + r + alv. C	87	47 (54,4 %)	1
AN ɔ^u → DIA ɑ^i	108	58 (53,7 %)	1
Palatalisatie van AN $\text{ɔ} :$ tot DIA \emptyset .	89	45 (51,1 %)	1
AN ɛ^i → DIA e.	108	52 (48,1 %)	2
AN ɛ^i → DIA æ^i	176	77 (43,9 %)	1
Ontronding van γ tot ξ	180	72 (40,0 %)	3
AN ɛ^i → DIA i^e	126	50 (39,7 %)	1
AN ɔ^u → DIA ɑ^u	143	55 (38,2 %)	2
Palatalisatie en ontronding van ɔ tot ξ	143	43 (29,9 %)	1
Ontronding van γ tot i	108	2 (1,9 %)	2

Secundaire verwerving van fonologische elementen van een dialect

Primair vs. Secundair			
Lexicaal/ Post- lexicaal	Geografische verspreiding	Fonetische afstand T1 ~ T2	Mate van regressie in peer group
L	0	3	3
L	2	1,5	3
L	0	3	3
L	1	1,5	3
L	0	2	3
L	1	1	3
L	0	3	1
L	1	2	3
L	0	1	3
L	0	2,5	1
L	0	1,5	0

4. Resultaten

In deze sectie bespreek ik de resultaten van het onderzoek naar dialectverwerving bij imperfect learners en meer bepaald naar de invloed van de vijf besproken factoren. De in sectie 1 geformuleerde hypothesen en vraagstellingen zullen worden getoetst aan de resultaten. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de resultaten voorlopig enkel tendensen aan het licht kunnen brengen. In het vervolgonderzoek zal het aantal proefpersonen veel uitgebreider zijn, waardoor de resultaten betrouwbaarder zullen worden.

Tabel 4 biedt een overzicht van de absolute en gemiddelde scores voor [+Maldegems] bij de imperfect learners. Deze scores geven dus aan in welke mate imperfect learners de authentiek Maldegemse klanken verworven hebben. De dialectkenmerken staan in afnemende volgorde. Er zijn 21 kenmerken van het Maldegems in de tabel opgenomen. Die kenmerken zijn in de opeenvolgende kolommen gecodeerd voor de vijf variabelen die we in het onderzoek betrekken.

Zoals onder 2.3. werd gezegd, wordt de invloed van elke variabele op de verwerving van dialectkenmerken onderzocht aan de hand van minimale paren van kenmerken. In tabel 4 komen in totaal 19 minimale paren voor. Hieronder zal ik per variabele de geattesteerde minimale paren geven en op basis daarvan zal ik de invloed van de verschillende variabelen nagaan.

4.1. Intersystemische correspondentie tussen T1 en T2

Er komen in tabel 4 in totaal vier minimale paren voor die contrastief zijn voor de variabele intersystemische correspondentie. Het gaat om de volgende paren:

(a)

AN a: → DIA ɸ ^c .	73,3 %	3	L	2	2,5	3
AN a: + r + alveolaire C → DIA ɸ ^c + r + alv. C	68,9 %	1	L	2	2,5	3

(b)

AN œ ^v → DIA ø.	69,8 %	3	L	0	2	3
AN ε ⁱ → DIA e.	48,1 %	2	L	0	2	3

(c)

Ronding van ξ^i tot \emptyset .	54,9 %	2	L	0	3	3
AN $\alpha^u \rightarrow$ DIA α^i	53,7 %	1	L	0	3	3

(d)

AN $o: \rightarrow$ DIA u^e .	66,7 %	2	L	1	2	3
AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA i^e .	39,7 %	1	L	1	2	3

Hoewel het verschil in percentages erg gering is in (a) en (c), wijzen alle minimale paren in dezelfde richting. Het gemiddelde voor de dialectkenmerken met de sterkere intersystemische correspondentie tussen T1 en T2 is steeds hoger¹¹ dan het gemiddelde voor kenmerken met een zwakkere correspondentie. Hoewel de resultaten nog geen definitief uitsluitsel kunnen geven, laten ze toch een tendens zien die de eerste hypothese bevestigt. Als de voorspelbaarheid tussen T1 en T2 (zeer) groot is, lijkt er een sterke correspondentieregel te ontstaan, die de verwerving van het DIA-element bevordert.

4.2. *Lexicale regel vs. postlexicale regel*

In tabel 4 zijn geen voorbeelden beschikbaar van minimale paren die contrastief zijn voor de variabele lexicaal-postlexicaal. Bijgevolg kunnen we in deze fase van het onderzoek nog geen conclusies trekken in verband met de invloed van deze factor.

4.3. *Primaire vs. secundaire kenmerken*

4.3.1. *GEOGRAFISCHE VERSPREIDING*

In tabel 4 komen vijf minimale paren voor die contrastief zijn voor geografische verspreiding, namelijk:

¹¹ Wegens het beperkte aantal informanten kan op grond van statistische significantietesten niet worden vastgesteld of de resultaten significant zijn. Waarschijnlijk zal het groter aantal informanten in het vervolgonderzoek deze significantietesten wel zinvol maken.

(a)

AN e: → DIA i ^o .	74,1 %	2	L	2	2	3
AN o: → DIA u ^o .	66,7 %	2	L	1	2	3

(b)

AN e: → DIA i ^o .	74,1 %	2	L	2	2	3
AN ε ⁱ → DIA e.	48,1 %	2	L	0	2	3

(c)

AN o: → DIA u ^o .	66,7 %	2	L	1	2	3
AN ε ⁱ → DIA e.	48,1 %	2	L	0	2	3

(d)

AN V + k + [+son] → DIA V + ʔ + [+son]	72,2 %	3	PL	1	1	3
Rekking V + deletie l vóór C of in de coda	58,6 %	3	PL	0	1	3

(e)

AN a: + r + alveolaire C → DIA ɹ + r + alv. C	54,4 %	1	L	2	1,5	3
Palatalisatie van AN o: tot DIA ø.	51,1 %	1	L	1	1,5	3

De verschillen tussen de percentages van beide leden van de minimale paren zijn aanzienlijk, behalve in (e). De vijf minimale paren vertonen dezelfde tendens: de dialectkenmerken met een ruimere geografische verspreiding scoren de hoogste gemiddelden.

Onder 1.3. hebben we geen hypothese geformuleerd voor deze factor, maar gingen we uit van de volgende vraagstelling: “*Welke kenmerken worden eerder verworven: kenmerken met een ruime geografische verspreiding (vaak secundaire kenmerken) of geografisch beperkte kenmerken (vaak primaire kenmerken)?*” Op basis van de bovenstaande gegevens kunnen we een antwoord op deze vraag formuleren: kenmerken met een grote ruimtelijke

verspreiding (~ secundair) worden beter verworven worden dan die met een geringe verspreiding (~ primair).

4.3.2. *FONETISCHE AFSTAND*

Er komen negen minimale paren voor in tabel 4 die contrastief zijn voor fonetische afstand. Het betreft de volgende paren:

(a)

AN Lange V → DIA halflange V	75,0 %	2	L	2	0,5	3
AN e: → DIA i ^o .	74,1 %	2	L	2	2	3

(b)

AN V + k + [+son] → DIA V + ʔ + [+son]	72,2 %	3	PL	1	1	3
Rekking en nasalering V + deletie n + s/z	72,2 %	3	PL	1	2	3

(c)

AN a: + r + alveolaire C → DIA ɔ ^c + r + alv. C	68,9 %	1	L	2	2,5	3
AN a: + r + alveolaire C → DIA ɤ + r + alv. C	54,4 %	1	L	2	1,5	3

(d)

Ronding van ɛ ⁱ tot ø.	54,9 %	2	L	0	3	3
AN ɛ ⁱ → DIA e.	48,1 %	2	L	0	2	3

(e)

Ronding van ɛ ⁱ tot ø.	54,9 %	2	L	0	3	3
AN ɔ ^u → DIA ɑ ^u	38,2 %	2	L	0	1	3

(f)

AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA e .	48,1 %	2	L	0	2	3
AN $\circ^u \rightarrow$ DIA α^u	38,2 %	2	L	0	1	3

(g)

Palatalisatie van AN \circ : tot DIA \emptyset .	51,1 %	1	L	1	1,5	3
AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA æ^i	43,9 %	1	L	1	1	3

(h)

Palatalisatie van AN \circ : tot DIA \emptyset .	51,1 %	1	L	1	1,5	3
AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA i° .	39,7 %	1	L	1	2	3

(i)

AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA æ^i	43,9 %	1	L	1	1	3
AN $\varepsilon^i \rightarrow$ DIA i° .	39,7 %	1	L	1	2	3

In de bovenstaande minimale paren manifesteert zich geen eenduidige tendens, zoals wel het geval was bij intersystemische correspondentie en geografische distributie. Uit (a) en (b) kan de invloed van de variabele fonetische afstand niet worden afgeleid, doordat beide leden van het minimaal paar een (bijna) identieke score hebben. In (c), (d), (e), (f) en (g) is het steeds het dialectkenmerk dat fonetisch het verst van de standaardtaal verwijderd is dat het beste scoort. In de paren (h) en (i) daarentegen scoren de kenmerken met de kleinste fonetische afstand beter.

Onder 1.3. formuleerde ik voor de factor fonetische afstand de volgende onderzoeksvraag: “*Worden dialectelementen die een grote fonetische afstand vertonen tot hun equivalenten in T1, en daardoor vaak relatief opvallend zijn (dikwijls primaire kenmerken), minder snel verworven dan die met een geringere fonetische afstand (vaak secundaire kenmerken) of omgekeerd?*” Op basis van de bovenstaande minimale paren lijkt de omgekeerde situatie de meest waarschijnlijke te zijn. In vijf van de negen paren doet zich immers die situatie voor: hoe groter de fonetische afstand tussen

het dialectfoneem en zijn equivalent in het AN, hoe beter het dialectkenmerk verworven wordt.

Ondanks deze lichte tendens, blijven de resultaten voor fonetische afstand ambigu. Voorlopig kunnen dan ook geen conclusies getrokken worden over de invloed van fonetische afstand op dialectverwerving. Mogelijk valt de ambiguïteit van deze resultaten te verklaren vanuit de gebruikte methode. Hierboven werd er al op gewezen dat de featurefrequentie-methode ervan uitgaat dat alle verschillen in distinctieve features even zwaar doorwegen. Misschien mag dit niet zonder meer worden aangenomen. Daarom zal ik in het vervolgonderzoek een betere methode trachten te vinden om de invloed van fonetische afstand na te gaan. Ik kom hier later in dit artikel op terug.

4.3.4. *Authenticiteit van het dialect aangeboden door de peer group*

In tabel 4 komt slechts één minimaal paar voor dat contrastief is voor de variabele ‘productiviteit/regressie in de peer group’, namelijk:

(a)

AN Lange V → DIA halflange V	75,0 %	2	L	2	0,5	3
AN e : + r → DIA $\frac{r}{r}$. + r	55,6 %	2	L	2	0,5	2

In het bovenstaande minimaal paar wordt mijn hypothese bevestigd: hoe productiever het dialectkenmerk is in de peer group, hoe beter het wordt verworven. Uiteraard kunnen we op basis van één minimaal paar geen conclusies trekken.

Samenvattend kunnen we stellen dat de methode waarin minimale paren met elkaar worden vergeleken het tot op zekere hoogte mogelijk maakt om onderzoek te doen naar de invloed van verschillende factoren op dialectverwerving. Toch heeft deze methode beperkingen. Zo konden voor de variabele ‘lexicaal-postlexicaal’ geen minimale paren gevonden worden. Ook voor de factor ‘productiviteit vs. regressie in de peer group’ werd slechts één minimaal paar gevonden. In beide gevallen kunnen geen conclusies worden getrokken. Dit probleem zal in het vervolgonderzoek worden opgelost door variantie-analyse toe te passen. In tegenstelling tot de methode met minimale paren, kan door middel van variantie-analyse de invloed van één variabele gemeten worden, zonder dat de andere variabelen constante waarden moeten hebben.

5. Concluisies en suggesties voor verder onderzoek

5.1. Concluisies

Samenvattend kunnen we op grond van de resultaten uit de vorige paragraaf de volgende conclusies trekken:

- (1) Er manifesteert zich een tendens die de eerste hypothese lijkt te bevestigen: T1/AN-element x kan beter bemiddelen bij de secundaire verwerving van T2/DIA-element y, naarmate er een sterkere intersystemische correspondentie bestaat tussen x en y.
- (2) Het vermoeden dat fonologische voorstellingen die het resultaat zijn van postlexicale regels beter verworven zouden worden dan voorstellingen die teruggrijpen op lexicale regels (hypothese 2), kunnen we op grond van de resultaten voorlopig nog niet bevestigen.
- (3) Op basis van de resultaten kunnen we niet zonder meer beweren dat secundaire dialectkenmerken beter verworven worden dan primaire of omgekeerd. Secundaire kenmerken worden over het algemeen gekarakteriseerd door (a) een ruime geografische verspreiding en (b) een kleine fonetische afstand tot het equivalent in T1 en dus een geringe mate van opvallendheid ('saliency'). Wat (a) betreft, vertonen de resultaten uit de vorige paragraaf wel de tendens dat geografisch ruim verspreide kenmerken (~ secundair) beter verworven worden dan geografisch beperkte (~ primair). Voor (b) echter laten de resultaten geen eenduidige tendensen zien die erop zouden wijzen dat elementen met een kleine fonetische afstand tot T1 (~ secundair) beter verworven worden. Integendeel, vijf van de negen minimale paren vertonen de volgende tendens: hoe groter de fonetische afstand tussen T1-element x en T2-element y is (~ primaire kenmerken), hoe beter y verworven wordt. De ambigue resultaten voor de factor 'fonetische afstand' zijn misschien te wijten aan de gebruikte methode. Daarom zal de methode om fonetische afstand te 'meten' verder worden uitgewerkt in het vervolgonderzoek.
- (4) De methode met minimale paren levert niet voldoende resultaten op om conclusies te trekken in verband met de invloed van het taalgebruik van de peer group.

Ten slotte is het interessant om tabel 3 en tabel 4 met elkaar te vergelijken. Bij een vergelijking valt immers op dat de kenmerken die bij de native speakers het hoogste scores niet noodzakelijk dezelfde plaats in de rangorde krijgen bij de imperfect learners. Dat vormt een sterke aanwijzing dat er

bij de verwerving van een dialect als tweede taal (tabel 4) andere factoren prioritair zijn dan bij het proces van dialectverlies (tabel 3).

Eerder werd erop gewezen dat primaire kenmerken vlugger worden prijsgegeven dan secundaire in de processen van dialectnivellering en dialectverlies. Aangezien er waarschijnlijk andere factoren aan het werk zijn in het proces van dialectverwerving hoeft het dus niet noodzakelijk zo te zijn dat imperfect learners de secundaire kenmerken veel beter verwerven dan de primaire. We kunnen dus op basis van tabellen 3 en 4 niet zonder meer een antwoord geven op de vraag of primaire dan wel secundaire kenmerken beter worden verworven.

Op basis van tabel 4 kan ook niet worden uitgemaakt welke van de vijf onafhankelijke variabelen het zwaarste doorweegt. Daarvoor moet nog meer onderzoek gebeuren.

5.2. *Suggesties voor verder onderzoek*

Ten slotte zet ik uiteen hoe het onderzoek dat in deze bijdrage werd besproken, verder kan worden uitgebreid.

Om de invloed van de factor fonetische afstand te kunnen nagaan, zal het noodzakelijk zijn om de methode voor het 'meten' van de afstand verder uit te werken. De resultaten die verkregen werden met de featurefrequentiemethode waren immers ambigu. Waarschijnlijk is dit te wijten aan het feit dat deze methode ervan uitgaat dat alle verschillen tussen distinctieve kenmerken evenveel invloed hebben op de fonetische afstand tussen twee fonemen. Onder 2.3.3.2. werd deze aanname reeds in vraag gesteld. Theoretisch is het mogelijk dat bijvoorbeeld een verschil op de voor/achter-dimensie een grotere invloed heeft op de verwerving van de fonologie van het Maldegems dan een verschil op de hoog/laag-dimensie. Daarom zal ik in het vervolgonderzoek eerst de invloed van elk distinctief kenmerk afzonderlijk nagaan. Dat betekent dat de volgende linguïstische variabelen in het onderzoek betrokken zullen worden: (a) de invloed op dialectverwerving van een fonetisch verschil op de voor/achter-dimensie; (b) de invloed van een verschil op de hoog/laag-dimensie; (c) de invloed van ronding en spreiding op de verwerving van dialectfonemen en (d) de invloed van het verschil tussen monoftong en diftong op dialectverwerving. Nadat op die manier is bepaald wat de afzonderlijke invloed is van de verschillende distinctieve kenmerken, kan de featurefrequentiemethode op een betrouwbaarder manier worden toegepast.

Het zou ook interessant zijn mocht er bij de sprekers van het Maldegemse dialect zelf (zowel native speakers als imperfect learners) gepeild worden naar

hun intuïties over fonetische afstand. De psychologisch aangevoelde afstand valt immers niet altijd samen met de ‘objectieve’ afstand.

De transcripties zullen in het vervolgonderzoek op twee manieren geverifieerd worden. Enerzijds zullen er steekproefsgewijs transcripties worden voorgelegd aan enkele fonetisch onderlegde personen. Anderzijds zullen een aantal akoestische metingen worden uitgevoerd; de resultaten daarvan kunnen dan vergeleken worden met mijn transcripties.

Verder zullen ook motivationele en attitudinale factoren in het onderzoek betrokken moeten worden. Via aparte vragenlijsten zouden deze factoren onderzocht moeten worden.

Er zal ook uitgebreid onderzoek gedaan moeten worden naar de aard van de ‘mismatches’. Als de dialectverwerver immers niet de authentiek Maldegemse variant produceert, dan gebruikt hij soms de T1-variant, maar ook vaak andere varianten, zoals een hyperdialectisme, een Oost-Vlaamse of een West-Vlaamse klank. In dit artikel heb ik er op gewezen dat onderzoek naar de zich manifesterende hyperdialectismen interessant kan zijn; onder andere met betrekking tot de factor lexicaal-postlexicaal. In de toekomst zal er zeker nader onderzoek naar die hyperdialectismen verricht worden.

Verder is het interessant om na te gaan of het misschien zo is dat fonologische dialectkenmerken beter verworven worden in woorden die frequent voorkomen in het dagelijks taalgebruik dan in minder frequente woorden. Om deze factor te onderzoeken, kan worden uitgegaan van bestaande woordfrequentielijsten.

Het is ook mogelijk dat er een verband bestaat tussen de mate van verwerving van dialectkenmerken en de woorden waarin die kenmerken zich voordoen. Er kan namelijk een verschil zijn tussen lexemen die zowel in T1 als in T2 voorkomen en typische dialectwoorden. Deze factor kan onderzocht worden door een aantal echte dialectwoorden in de vragenlijst op te nemen.

Ten slotte wil ik er nog eens op wijzen dat een veel groter aantal informanten in het onderzoek betrokken zal worden. Ze zullen worden geselecteerd volgens leeftijd, sekse en herkomst van de ouders. Daardoor zal het mogelijk worden om ook de invloed van die sociale parameters te onderzoeken.

Bibliografie

AUER, P.

- 1993 ‘Zweidimensionale Modelle für die Analyse von Standard/ Dialekt-Variation und ihre Vorläufer in der deutschen Dialektologie’. In: W. Viereck (ed.), *Historische Dialektologie und Sprachwandel, Verhandlungen des Internationalen Dialektologenkongresses Bamberg*, 3-22.

- CHAMBERS, J.K. & P. TRUDGILL
1980 *Dialectology*. Cambridge: University Press.
- CHAMBERS, J.K.
1992 'Dialect acquisition'. In : *Language* 68, 673-705.
- CUCCHIARINI, C.
1993 *Phonetic transcription: a methodological and empirical study*. Proefschrift K.U. Nijmegen.
- GOOSSENS, J., J. TAELEMAN & G. VERLEYEN
1998 *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (F.A.N.D.), Deel I*. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en letterkunde, Gent.
- HAAS, W.
1993 'Lautwandel, Lautersatz und die Dialektologie'. In: W. Viereck (ed.): *Historische Dialektologie und Sprachwandel, Verhandlungen des Internationalen Dialektologenkongresses Bamberg*, 108-121.
- HINSKENS, F.
1986 'Primaire en secundaire dialectkenmerken; een onderzoek naar de bruikbaarheid van een (vergeten?) onderscheid'. In: J. Creten e.a. (eds.): *Werk-in-uitvoering. Momentopnamen van de sociolinguïstiek in België en Nederland*. Leuven/ Amersfoort (Acco), 135-158.
- HINSKENS, F.
1993 'Dialectnivellering en regiolectvorming; bevindingen en beschouwingen'. In: F. Hinskens, C. Hoppenbrouwers en J. Taeldeman (eds.), *Dialectverlies en regiolectvorming (= Taal en Tongval 46)*, 40-61.
- HINSKENS, F.
1998 'Variation studies in dialectology and three types of sound change'. In: U. Ammon (ed.), *Linguistics of variation (= Sociolinguistica 12)*, 155-193.
- HOPPENBROUWERS, C.
1990 *Het regiolect. Van dialect tot Algemeen Nederlands*. Muiderberg: Dick Coutinho.
- KIPARSKY, P.
1982 *Explanation in phonology*. Dordrecht: Foris Publications.
- MOHANAN, K. P.
1986 *The Theory of Lexical Phonology*. Dordrecht/ Boston/ Lancaster/ Tokyo.
- REIFFENSTEIN, I.
1976 'Primäre und sekundäre Unterschiede zwischen Hochsprache und Mundart; Überlegungen zum Mundartenabbau.' In: H. Pohl & N. Salnikow (eds.), *Opuscula slavica et linguistica; Festschrift für Alexander Issatschenko*. Klagenfurt: Heyn, 337-347.
- SCHIRMUNSKI, V.
1930 'Sprachgeschichte und Siedelungsmundarten'. In: *Germanisch-Romanische Monatschrift XVIII*, 113-122 (Teil I) en 171-188 (Teil II).
- TAELEMAN, J.
1966 *Kleit in zijn taallandschap, een fonetisch-fonologische dialectstudie*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG.

TAELEDAMAN, J.

1993 'Dialectresistentie en dialectverlies op fonologisch gebied'. In: *Taal en Tongval*, themanummer 6: *Dialectverlies en Regiolectvorming*, 102-119.

TAELEDAMAN, J.

2000 'Polarisering'. In: *Taal en Tongval 52: De toekomst van de variatielinguïstiek. Bundel artikelen aangeboden aan Jo Daan bij gelegenheid van haar negentigste verjaardag*, 229-244.

VAN HOUT, R.

1979 'Kennis van een dialect: norm en regel'. In: *Gramma*, 1979, 2, 135-157.

VANRENTERGHEM, S.

2001 *Dialektkennis, dialectgebruik, dialectattitudes en fonologische dialectnivellering in Waregem*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG.

VERSIECK, S.

1989 *Het Maldegemse klanksysteem in het heden en honderd jaar geleden*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG.

VOUSTEN, R.

1995 *Dialect als tweede taal. Linguïstische en extra-linguïstische aspecten van de verwerving van een Noordlimburgs dialect door standaardtalige jongeren*. Proefschrift K.U. Nijmegen.